

זריזין מקדימין למצוות

נחלקו הראשונים והאחרונים בכמה מקומות בעניין היחס שבין זריזין מקדימין למצוות לבין ערכים הלכתיים אחרים. נעיין בחמש דוגמאות ואח"כ נדון בכמה שאלות מפתח בנוגע לדין זריזין.

א. ייבום וחליצה

הגמרא במס' יבמות (לט.) דנה בעניין ייבום וחליצה על ידי אה קטן, כשהאח גדול נסע למדינת הים. ופסקה הגמ' דאף על פי שייבום וחליצת גדול עדיפים, יש להאח הקטן לייבם או לחלוץ מיד ד"שיהוי מצוה לא משהינן." וכמו כן מצינו (שם מז:) דגר שקיבל על עמזו לגייר מלין אותו מיד ד"שיהוי מצוות לא משהינן." ומשמע דקבעה הגמ' כלל מוצק דכל היכא דיש עימות בין זריזות לבין קיום המצוה באופן הכי-טוב, יש לקיים את המצוה מיד ד"שיהוי מצוה לא משהינן."

עוד מצינו בגמרא פעמיים ד"חביבה מצוה בשעתה" בנוגע להקרבת איברים ופדרים, שעדיף להקריבם ביום השבת אף על פי שכשרים כל הלילה (פסחים סח:; מנחות עב.), ולעניין קידוש אמרינן דמי שיש לו כוס א' יקדש בליל שבת ולא למחר ואף על פי שיוצא ידי חובת קידוש אף ביום (פסחים קה:). ובמבט ראשון אף כאן משמע דעניין זריזין קודם לקיום המצוה בצורה יותר מהודרת.¹

ב. תפלין וציצית

ודבר דומה מצינו בשיטת הרמ"א בתחילת הל' תפלין (או"ח כה:ב). הרי כתבו הראשונים (נמוקי יוסף הל' ציצית יב. באלפס, ר'

¹ להלן נדון בהיחס בין מושגים אלו – זריזין מקדימין למצוות, שיהוי מצוה לא משהינן, חביבה מצוה בשעתה, ועוד. ובשלב זה נקבל כדבר פשוט שיש להשוות בין מושגים אלו.

יונה בספר היראה) בדורך כלל יש להתעטף בציצית קודם להנחת תפלין. והביאו הפוסקים כמה טעמים לדבר: מצות ציצית שקולה כנגד כל המצוות, תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, ומעלין בקדש ואין מורידין. ויש לחקור מה הדין במי שיש לו תפלין בידי אלא שאין לו טלית עדיין, האם עליו להניח תפלין מיד כדי לקיים מצות זריזין, או עדיף לשהות עד שיגיע אליו הציצית? פסק הרמ"א (דרכי משה שם סק"א, רמ"א שם סעיף ב') דיניח התפלין מיד. וביאר המגן אברהם (שם סק"ב) בטעם דברי הרמ"א:

וכן הוי ביבמות דף ל"ט כל שהויי מצוה לא משהינן אע"פ שי"ל שיעשה אח"כ המצוה יותר מן המובחר וכ"ה בילקוט ויקרא סוף דף קכ"ט חביבה מצוה בשעתה ע"ש ובמנחות דף ע"ב:

והרי ביאר המגן אברהם את שיטת הרמ"א ע"פ הסוגיות שהבאנו למעלה, דהיינו הדינים של שיהוי מצוה לא משהינן וחביבה מצוה בשעתה, דעדיף לקיים את המצוה מיד גם משום שיהוי מצוה וגם משום וחביבה מצוה בשעתה.

וכעין זה מצינו בדברי הספר חסידים (סי' תתעח, הובאו דבריו להלכה בנשמת אברהם סח:א) שהפליג בחשיבותו של קיום מצוות מיד ואפילו במקום הידור מצוה:

כתיב (תהלים קיט:ס) חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך לא יעכב אדם את המצוה בעבור זה שאמרה תורה (שמות טו:ב) זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות כגון טלית נאה וספר תורה נאה שלא יאמר אדם כיון שיש לי טלית לקנות אמתין עד שיבא לידי טלית יפה מאד אלא יקנה מיד טלית אע"פ שאינו יפה כל כך, וכן עיר שאין בה ס"ת ויש שם סופר שיודע בדיוקא לכתוב אבל אינו יודע לכתוב כל כך יפה כמו סופר אחר שלא יבא כל כך בקרוב זמן, מוטב שיכתוב אותו המצוי מיד אע"פ שאינו כותב יפה, כי על זה נאמר חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך.

ג. ברכת הלבנה

אלא שלכאורה מצינו סתירה לכל הנ"ל בכמה מקומות בדברי הראשונים והאחרונים. דהרי נהוג לשהות עד מוצאי שבת כדי לקדש

את הלבנה, וטעם הדבר כדי לקבל פני השכינה כשהוא מבושם ולבוש בבגדים נכבדים.² והמקור לדין זה הוא בספר תרומות הדשן (סי' לה) ואלו דבריו:

תשובה: יראה דיש לחלק בדבר, היכא דליל מוצאי שבת הבא בקרוב, אינו לילות הרבה בחודש, כגון ז' או ח' בחדש, שאפילו אם יהא מעונן במוצ"ש, וב' וג' או ד' לילות אחריו, עדיין יש זמן לברך, עד סוף ליל ט"ו, כה"ג יפה להמתין עד מו"ש. דכתב א"ז: דאין מברכין על הירח אלא במו"ש, כשהן מבושמיין ובכלים נאים; אבל אם ליל מוצ"ש הבא, יהא לילות הרבה בחודש, שאם יהיה מעונן בו, וב' וג' או ד' לילות אחריו, יעבור זמן הברכה, כה"ג אין להמתין עד מו"ש, דכל היכא דראוי הוא להסתפק, שתעבור המצוה, אין משהין אותה, אפילו כדי לעשותה יותר מן המובחר.

יוצא מדבריו שלמי שאינו חושש שמא יעבור זמן המצוה ולא יברך, מותר ומצוה לשהות עד מוצ"ש. וכן פסקו המחבר והרמ"א (או"ח תכו:ב):

אין מברכין על הירח אלא במוצ"ש כשהוא מבושם ובגדיו נאים. הגה: ודוקא אם ליל מוצאי שבת הוא קודם י' בחדש, אז ממתניין עד מוצ"ש. אבל אם הוא אח"כ, אין ממתניין עד מוצאי שבת שמא יהיו ב' לילות או ג' או ד' עננים ולא יראו הלבנה ויעבור הזמן.

אלא דיש לעיין בדבר זה, הרי זריזין מקדימין למצוות ועליו לברך מיד. ובאמת אין הדבר מוסכם לגמרי, דהרי בקהילת הערוה"ש באמת נהגו לקדש את הלבנה בימות החול (ערוה"ש שם הלכה ז). ועוד הביא הערוה"ש דברי הרמ"א (שם) דאין מקדשין את הלבנה קודם ט' באב ויוה"כ. ועל דברי הרמ"א כתב הערוה"ש (שם הלכה ח):

ויש שמגמגמין לגמרי על ההמתנות אלו דהא חיישינן שמא ימות **ועוד דזריזין מקדימין למצות** [א"ר בשם בית יעקב³] ויש שדחו זה דלזמן קצר לא חיישינן למיתה ושיהוי מצוה משום הידור משהינן

² מסכת סופרים כ:א, הובא בטור או"ח תכו"ו.

³ סי' קמב, אלא שעיי"ש באליה רבה (תכו:ח) שדחה שיטת הבית יעקב ופסק כהתרוה"ד והרמ"א.

[שם] האמנם במדינתנו דשכיחי עננים הרבה אין כדאי להמתין וכן
נהגו גדולים שלא להמתין:

וכשיטת הבית יעקב מצינו בס' מעשה רב (סי' קנט) שנהג הגר"א לקדש את הלבנה מיד ולא לשהות עד מוצ"ש. ויוצא דנחלקו הפוסקים האם ע"פ דין זריזין יש לברך מיד ולא לשהות, או שיש לשהות עד מוצ"ש כדי שיברך בבגדים מבושמים. ובשלמא לדעת הבית יעקב והגר"א יש לסמוך על הסוגיות הנ"ל כתנאים המסייעים לשיטתם, אלא לכאורה קשה לתרוה"ד ושו"ע איך יתמצו אותן הגמרות. ובפרט קשה להרמ"א, שהרי לכאורה יש סתירה בין שיטתו לעניין זריזין ולשיטתו בעניין קידוש לבנה. ועוד צ"ע שהרי פשוט כביעתא בכותחא שההידור של קידוש לבנה כשהוא מבושם אינו אלא מצוה מדרבנן (דהרי כל מצות קידוש לבנה אינה אלא מדרבנן), משא"כ דין זריזין שבפשוטו הוא דין דאורייתא, שהרי בגמ' פסחים (ד.) ויומא (כ.): ילפינן דין זה מהפסוק דוישכם אברהם בבקר⁴, וא"כ קשה להבין מדוע פסקו התרוה"ד והשו"ע דדין בגדים מבושמים דוחה מצות זריזין.

ד. ד' מינים

עוד נחלקו הפוסקים בעניין מי שהיו לו ד' מינים עכשו ויודע שיגיע אליו אתרוג יותר מהדור באותו היום, האם עליו לשהות עד שיגיע אליו האתרוג או עדיף שיקיים את המצוה מיד. דע"י בשו"ת שבות יעקב (א:לד) שנשאל השאלה הנ"ל וענה:

הנה לכאורה נראה דזריזין מקדימין עדיף... והיינו מצפרא כדאשכחן באברהם ועכשיו נהגו כל העולם כזריזין / כזריזין/ לענין מילה להקדים מצפרא אבל יותר מאותו יום ודאי דהוי בכלל שהויי מצוה ולא משהינן אם לא שכוונתו לעשות מצוה מן המובחר אז מותר לשהות אפי' זמן מרובה כל שודאי לו שיבא לידו מצוה מן המובחר...

הרי שכתב שאם ודאי יגיע האתרוג באותו היום עליו לשהות וכעין דעת התרוה"ד בעניין ברכת הלבנה. ובהמשך אף הביא השבו"י דברי

⁴ עי' להלן, "רמת זריזין".

התרוה"ד ואימץ שיטתו, אלא דהוסיף דאם אינו ודאי שיגיע האתרוג היום, עליו לקיים מצות ד' מינים מיד.

ה. חבוש בבית האסורים

כדאי להזכיר עוד כמה מקרים שבהם דנו הפוסקים בשאלתנו. נשאל הרדב"ז (ד:יג, הובאו דבריו בבאר היטב או"ח סי' צ סקי"א) בעניין א' שהיה חבוש בבית האסורים ונתן לו ההגמון רשות ללכת לביהכ"נ להתפלל רק פעם אחת, מתי עליו לצאת ולהתפלל? והביא הרדב"ז בשם אחד מכחמי דורו שבתחלה חשב לפסוק שיצא ביוה"כ ולבסוף פסק שיש לצאת בפורים "משום מקרא מגילה ופרסומי ניסא דבעינן עשרה." אלא שדחה הרדב"ז את דבריו וז"ל:

אבל מה שראוי לסמוך עליו הוא דאנן קי"ל דאין מעבירין על המצות ואין חולק בזה כלל הלכך המצוה הראשונה שתבא לידו שאי אפשר לעשותה והוא חבוש בבית האסורים קודמת ואין משגיחין אם המצוה שפגעה בו תחלה היא קלה או חמורה שאי אתה יודע מתן שכרן של מצות וזה פשוט מאד אצלי.

ועי' בחכם צבי (סימן קו) שהביא דברי הרדב"ז והקשה עליו ממה דקיי"ל כדעת התרוה"ד בעניין קידוש לבנה, ולכאורה משם מוכח דעדיף לקיים מצוה מן המובחר, ולכן עדיף להתפלל ביוה"כ או בפורים ולא מיד. וצ"ע איך יתרץ הרדב"ז הקושיות הנ"ל. אלא דגם צ"ע על החכ"צ איך יתרץ הסוגיות של שיהוי מצוה וחיביבה מצוה בשעתה וכמו שהקשינו לעיל.

ו. יישוב הקושיות

נראה דכדי לישב שיטות תרוה"ד, השבו"י והחכ"צ מצד א', והרמ"א והרדב"ז מצד ב' יש לעלות כמה חילוקים בין המקרים הנ"ל, ונתחיל עם שיטות הרדב"ז והרמ"א. דהנה לכאורה יש ליישב דברי הרדב"ז בג' אופנים:

א. דאינו מקבל שיטת הרמ"א, ולדעת הרדב"ז אה"נ שיש לקדש את הלבנה מיד, וכמנהג הערוה"ש והגר"א.

ב. דבעקרון פסק הרדב"ז כדעת התרוה"ד ודעימיה, אלא לדעתו בכל מקום שיש ספק שמא לא יקיים את המצוה בכלל יש לזרוז ולקיים את המצוה מיד, ומשו"כ עדיף לצאת מבית האסורים ולהתפלל למחרת ואין לו לשהות עד פורים או יוה"כ, דמי יודע אם ההגמון ירשה לו לצאת בעוד כמה חדשים.

ג. יש לחלק בין המקרים של מי שהיה חבוש לבין הדין של קידוש לבנה. שהרי בקידוש לבנה מדובר במצוה אחת שאפשר לקיימו עכשו או לאחר זמן, משא"כ במי שהיה חבוש אפש"ל דיש כאן ב' מעשי מצוה שונות של תפלה למחר ותפלה של פורים או של יוה"כ (ואפ' אם היה נוסח התפלה שוה באותם הימים עדיין יש כאן ב' מצוות שונות של תפלה בב' ימים שונים). ורק במצוה א' ניתן לאחר את המצוה שהרי בסופו של דבר קיים את המצוה אלא בזמן יותר מאוחר, משא"כ בב' מצוות אסור לדחות קיום מצות תפלה שלמחר. ובהסתירה שהעלנו בדברי הרמ"א י"ל באופן הב' שלעניין ציצית ותפלין אינו יודע בודאות שיגיעו הציצית ולכן עליו להניח התפלין מיד, משא"כ בעניין קידוש לבנה מן הסתם יוכל לברך בזמן יותר ולכן עדיף לשהות ולברך במוצ"ש.

וביישוב שיטות התרוה"ד, השבו"י והחכ"צ נתחיל עם הסוגיא ביבמות. דהרי באמת כבר הקשו התרוה"ד והשבו"י מדין שיהוי מצוה, וז"ל השבות יעקב שם:

על כרחך גם מהתם אין ראייה דהתם ג"כ מה"ט כיון דהוא רק על הספק דלמא אתי וחליץ או דלמא אתי גדול ממדינת הים ומייבם וכיון שהוא במדינות הים ואי אפש' לידע דעתו **מספיקא שהוי מצוה לא משהינן**, מלבד דהתם י"ל ג"כ הטעם דלא לעוגנא כל כך כי הרבה חששו חז"ל לתקנת עגונת ואפשר דגם זה נכלל בלשון הש"ס שהוי מצוה לא משהינן.

כלומר, דהמקרה של ייבום הוא יוצא מן הכלל, או משום דהוי ספק אם יגיע האח הגדול בכלל, או משום תקנת עגונה דאין אנו רוצים שתשהה עגונה אפ' לזמן קצר. ויוצא מדבריו שהסוגיא ביבמות הוא חידוש מוגבל לעניין עגונה, שאין אנו רוצים לשהות האשה במעמד של עגונה אפ' לימים מועטים ואין זה שייך כלל לתחומים אחרים של

קידוש לבנה, ד' מינים וכו', או שהיסוד של שיהוי מצוה לא משהינן רק נוגע למי שמסתפק שמא לא יקיים המצוה המהודרת כלל ולדוגמא שהאח הגדול לא יחזור לקיים המצוה, משא"כ כשודאי יוכל לקיים המצוה בצורה מהודרת או לא שייך הכלל של שיהוי מצוה. וכתירוץ ב' זה כתב אף התורה"ד (שם), וכעיי"ז ניתן לפרש בדעת החכ"צ.

ולעניין הסתירה מטלית ותפלין כתב השבו"י דרך דוחים דין זריזין כאשר מנגד למצות זריזין עומד קיום יותר מהודר של המצוה. ברם, במקרה של ציצית ותפלין הסברא היא משום דמצות ציצית שקולה כנגד כל המצוות, תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, ומעלין בקדש ואין מורידין, ואין כאן הידור במצות תפלין. ומשו"כ יש לזרו ולקיים את המצוה מיד וכפסק הרמ"א והמג"א המובא לעיל.⁵

אלא דכל הנ"ל עדיין צ"ע, דמאי שנא אם יש כאן הידור בעצם המצוה או לא, מ"מ לכאורה במקרה של תפלין עדיין יקיים מצות תדיר ושאינו תדיר (או א' מהטעמים האחרים לקדימת מצות ציצית למצות תפלין). ועוד, דיוצא דנחלקו הפוסקים אפ' במקרה שודאי יקיים את המצוה בצורה יותר שלמה, האם עדיף לשהות או לקיים את המצוה מיד משום זריזין, וצ"ע במה נחלקו.

נראה שכדי להבין את השיטות הנ"ל וליישב הקושיות שהזכרנו יש לדון בכמה שאלות מפתח בעניין זריזין מקדימין למצוות:

- א. מה רמת הדין? האם זה דין דאורייתא או דרבנן? ומה המקור לכך?
- ב. מה טעם דין זריזין? והאם כ"ז רק ברמה של טעמי המצוות או שיש נפ"מ לכך?
- ג. האם יש חיוב נפרד של זריזות או האם זריזין נחשב כחלק אינטגרלי של כל מצוה פרטית (וכעין החקירה המפורסמת בעניין לאו דלפני עור)?
- ד. האם בכל מקרה יש עניין של זריזין או רק בתחלת זמן המצוה (וכפי שיבואר להלן)?

⁵ ובעניין קידוש לבנה אולי יש לחקור עד כמה בגדים מבושמים הווה קיום בגוף המצוה. ולפי המהלך של השבו"י י"ל דבזה נחלקו הפוסקים הנ"ל, ואכמ"ל.

נראה שכל אחת מהשאלות הנ"ל שופך אור על השאלות שהבאנו למעלה. ונענה על כ"א מהשאלות אחת לאחת.

א. רמת הדין

ב' גמרות בש"ס דנות במפורש במצות זריזין, ונביא את שתיהן. הגמרא הראשונה נמצאת ביומא (כח:):

אמר רב ספרא: צלותיה דאברהם מכי משחרי כותלי. אמר רב יוסף: אנן מאברהם ניקום וניגמר? - אמר רבא: תנא גמר מאברהם, ואנן לא גמרינן מיניה? דתניא וביום השמיני ימול בשר ערלתו- מלמד שכל היום כשר למילה, אלא שהזריזין מקדימין למצות, שנאמר וישכם אברהם בבקר ויחבש וגו'. אלא אמר רבא: רב יוסף הא קא קשיא ליה; דתנן חל ערבי פסחים להיות בערב שבת - נשחט בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצה.

והגמרא השניה מופיעה בפסחים (ד.):

והשתא דקיימא לן דלכולי עלמא אור אורתא הוא. מכדי, בין לרבי יהודה ובין לרבי מאיר חמץ אינו אסור אלא משש שעות ולמעלה, ונבדוק בשית! וכי תימא: זריזין מקדימין למצות - נבדוק מצפרא! דכתיב: וביום השמיני ימול בשר ערלתו ותניא: כל היום כולו כשר למילה, אלא שזריזין מקדימין למצות. שנאמר +בראשית כב+ וישכם אברהם בבקר. אמר רב נחמן בר יצחק: בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם, ואור הנר יפה לבדיקה.

ונחלקו הראשונים לאיזה פסוק של "וישכם אברהם אבינו" מתכוונת הגמ', האם הכוונה להפסוק בעניין עקידת יצחק בבראשית כב:ג (תוס' יומא ד"ה שנאמר, מאירי שם ד"ה מצות, מהרש"א על התוס' הנ"ל) או שמדובר בעמידת אברהם להתסכל על חורבנו של סדום (תוס' חולין צא: ד"ה מהכא, וע"ע בילקוט שמעוני בראשית פי"ט סי' פו).⁶ ובמקביל למחלוקת הראשונים יש ב' גרסאות בהגמ' - הגרסא שלפננו מצטט את הפסוק בעניין העקידה, וכך הביא ה"תורה

⁶ ומדובר כאן במצות תפלה, שהרי ביארו חז"ל שבפסוק זה תיקן אברהם אבינו תפלת שחרית, עי' ברכות ו:, כו:, וילקו"ש סי' פו.

אור" (וישכם אברהם בבקר ויחבש וגו') אבל הב"ח שינה את הגרסא וכתב שיש לגרוס "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'".

אולם במדרשים מצינו כמה מקורות אחרים לדין זריזין. במדרש לקח טוב (שמות פרק יב ד"ה ושמתם) הובא מהפסוק דושמתם את המצות שיהו מזוזיזין בעשייתן, למרות שפסוק זה בדרך כלל מהווה מקור לעניין אין מעבירין על המצוות. ועוד מצינו במדרש לקח טוב (בראשית יח:ו), "ויאמר מהרי שלש סאים – זריז ומזרו במצוות."⁷

יש לעיין בכל אחת מהמקורות הנ"ל, האם עומדות בפנינו דרשות גמורות, כלומר דוריזין הוא חיוב דאורייתא וכדמשמע מהסוגיא ביומא ממה דהגמרא דנה האם אפשר ללמוד מאברהם אבינו, או דהם רק בגדר אסמכתא בעלמא, ובפרט משום דהמקורות הנ"ל הוי קודם מ"ת, ולכן וקשה לומר דמהווים מקור אמיתי.⁸

ועי' בשדה חמד (מערכת יוה"כ א:יד) שהביא בשם הג"ר שלמה קלוגר בעניין א' שרצה לצום בעיוה"כ, ואסר הגאון הנ"ל משם דמצות אכילה בעיוה"כ הוי מצוה מה"ת, ועניין זריזין הוא ג"כ מצוה מדאורייתא, ולכן מחוייב מה"ת לאכול סעודה מוקדם בבקר, וממילא אסור מה"ת לצום בעיוה"כ.⁹ ופקפק בדבריו השד"ח וכתב דאפשר דעניין אכילה בעיוה"כ אינו אלא אסמכתא בעלמא, ועוד אפשר דעניין זריזין ג"כ אינו אלא מדרבנן, והפסוק הוא אסמכתא בעלמא. וע"ע בטורי אבן (ר"ה ד: ד"ה ורבנן) שכתב דוריזין הוי רק מדרבנן. וע"ע

⁷ וע"ע בס' חסידים שהבאנו לעיל דוריזין נלמד מהפסוק חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך. אלא שאפש"ל שלמד משם רק דוריזין קודם אפ' לעניינים אחרים וכגון הידור מצוה, ואין כוונת ר' יהודה החסיד להביא פסוק זה כמקור לעניין זריזין בכלל.

⁸ יש להעיר שנחלקו הראשונים בכיאר קושיית הגמרא, האם הקושיא היא שאברהם אבינו היה גדול ממנו ולכן קשה לומר שבנ"י חייבים להגיע לאותה רמה גבוהה (רש"י ד"ה אנן) או משום דא"א ללמוד קודם מתן תורה (מסורת הש"ס שם בשם הערוך). ומ"מ פשטות הסוגיא מוכיחה שמדובר בלימוד אמיתי.

⁹ יוצא מדברי הגרש"ק דיש חיוב לאכול מיד בקומו בבקר בעיוה"כ (כמובן לאחר שהתפלל), וקצ"ע דלא מצינו דין זה בדברי שאר הפוסקים.

בשבו"י (סי' ל) שדן בשאלה איזה קודם, ברית מילה או תקיעת שופר בר"ה, ותו"ד כתב "דהקדמה למצוה היא מדינ' דש"ס ויש לו סמך דאורייתא מאברהם, ומשמע דהוי רק אסמכתא בעלמא אלא דזריזין היינו מצוה דרבנן חשובה משום דהיא מדינא דגמרא ויש לה סמך בפסוקים.¹⁰

ויש להעיר שהג"ר אשר ווייס שליט"א (מנחת אשר בראשית עמ' קמח-ט) העלה שיטת בנינים, דדין זריזין היינו דין דא' אלא שאינו נלמד בדרשה גמורה מהפסוקים הנ"ל אלא דנלמד מסברא ע"פ הדוגמא של אברהם אבינו, והוי "רצון התורה" לקיים מצוות התורה בזריזות. וכך הביין המנחת אשר בדעת המאירי שביאר הסברא לזריזות בב' מקומות, וז"ל המאירי ביומא ובהוריות:

כל היום כשר למילה שנא' וביום השמיני וכו' ומ"מ ראוי לזריזין להקדים בה בשחרית שלא יראה כמתרשל בה מצד חמלתו על הבן ולאחוז בדרכי האבות שנאמר עליהם בכיוצא בה וישכם אברהם בבוקר. (יומא כח:)¹¹

לעולם יהא אדם מסלסל עצמו במדות ולא יהא פורק עול בעניניהם אפילו בדברים שאין מצוה או עברה תלויה בהם שכל אדם מסלסל עצמו באיזה מדה מקומו מושכר לו דרך צחות אמרו אין הקב"ה מקפח אפילו שכר שיחה נאה וכל שכן כשתבא דבר מצוה לידו שיהא מכלל זריזין מקדימין למצות ולא יתאחר בעשיית מצוה שאין זה אלא דרך מי שאינו עושה המצוה דרך כונה מעולה אלא כמי שעושה אותה דרך פירוק עול ומצוה מלמדה. (הוריות י:)

¹⁰ ומשמע דאסמכתא אינו זכר בעלמא (וכדברי הרמב"ם בהקדמה לפיהמ"ש) אלא דהוי רמז אמיתי מהתורה, וכדעת הריטב"א (ר"ה טז. ד"ה כמאן) שקרא תגר על שיטת הרמב"ם וכינה אותם דברי מינות, וע"ע אנציקלופדיה תלמודית ח"ב ערך אסמכתא.

¹¹ יש להעיר דלכאורה יש סתירה בטעם זריזין בין מש"כ המאירי במס' יומא לדבריו במס' הוריות. ונ"ל בדעת המאירי דיש באמת ב' דינים במצות זריזין, א' דהיא מצוה כללית בכל מצוות עשה שבתורה, וב' מצוה פרטית בברית מילה. וע"ע מש"כ להלן בהערה 20 בענין תוס' שבת (קל.) ובביאור הגרי"ד.

ויש לעיין בדבריו ובפרט בפירושו למס' יומא, דמצד א' הביא סברא לעניין זריזין ומשמע מדבריו שאין הפסוק נחשב כמקור גמור לעניין זריזין. אלא דמצד ב' לא משמע שהפסוק הוה אסמכתא בעלמא שהרי באמת אנו לומדים מדרכי האבות. וא"כ איך יש להבין לימוד הגמרא מוישכם אברהם בבקר לדעת המאירי? וכבר עמד בזה הג"ר יוסף ענגל בגליוני הש"ס (פסחים ד. ד"ה שכתב), וביאר דלדעת המאירי אין כאן אלא מצוה מדרבנן.

אבל חידוש המנחת אשר דיש ביאור אחר ודלא כהגליוני הש"ס, דכוונת המאירי היא דאין הפסוק לימוד גמור אלא דהפסוק מגלה "רצון התורה", וממילא אנו לומדים חיוב זריזין וברמת חיוב דאורייתא הנלמד ע"פ סברא.^{12 13}

ואפשר לומר שבזה תלויים הדיונים שהבאנו לעיל, דלמ"ד זריזין דאורייתא כמובן יש הרבה מקום לומר דזריזין דוחה מצוות אחרות וכגון הידור מצוה, קידוש לבנה בבגדים מבושמים, וכו'. וסברא זו מצינו בדברי הגר"ש"ק שהבאנו לעיל שייסד דזריזים הוא חיוב מה"ת ולכן מצות סעודה בעיוה"כ דוחה מצות תענית (אלא דכמובן בכל מקרה צריכים לעיין במעמד המצוות העומדות מנגד.¹⁴)

¹² ובעניין לימוד דינים דאורייתא עי' במאמרו של ידידי הרב נתנאל וירבלנק שליט"א, "תפקיד הסברא בקביעת דינים דאורייתא", בבית יצחק מ' (תשנ"ח) עמ' 405-425.

¹³ עוד העלה המנחת אשר ביאור דומה בדעת המאירי בדרשת הגמרא ע"פ זה קלי ואנוהו לעניין הידור מצוה. וז"ל המאירי (שבת קלג:): "לעולם יהא אדם משתדל לקיים את המצות בהדרור ובנוי דרך הערה אמרו זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות סוכה נאה ולולב נאה שופר נאה ציצית נאה תפלין נאים ספר תורה נאה בדיו נאה בכתיבה נאה ולכרכו בשיראין נאים..."

¹⁴ לרונגא לעניין הידור מצוה: האם זה מצוה מה"ת וכדרשת הגמ' מהפסוק זה קלי ואנוהו (שבת קלג:), או דפסוק זה אסמכתא בעלמא ובאמת אינו אלא מצוה מדרבנן. ובפרט בעניין הידור מצוה בד' מינים מסתבר לומר דהוי עניין דאורייתא, והוה חלק אינטגרלי בקיום המצוה ואף לפעמים מעכב בקיום המצוה, ועי' ברשימות שיעורים להגרי"ד סולוויצ'יק למס' סוכה, עמ' קי-קיא. ולעניין הידור בשאר מצוות עי' בגמ' שבת שם ובמחלקת המפורסמת בין הרמב"ם (הל' מילה ב:ד) לבין רש"י (שם ד"ה המל) והטור (יו"ד סי' רס"ו) לעניין ציצין בשבת ובחול.

ב. טעם זריזין וגדרו

הבאנו לעיל הסברות של המאירי – "שלא יראה כמתרשל בה מצד חמלתו על הבן ולאחוז בדרכי האבות," ועוד כתב שאם "יתאחר בעשיית מצוה שאין זה אלא דרך מי שאינו עושה המצוה דרך כונה מעולה אלא כמי שעושה אותה דרך פירוק עול ומצוה מלמדה." וכתב המסילת ישרים (סי' ו) סברא אחרת לעניין זריזין:

צריך פקחות גדול והשקפה לאחוז במצות ולזכות בהם ולא תאבדנה ממנו. כי כמו שמסבב ומשתדל היצר - הרע בתחבולותיו להפיל את האדם במכמורות החטא, כן משתדל למנוע ממנו עשית המצות ולאבדם ממנו. ואם יתרפה ויתעצל ולא יתחזק לרדוף אחריהם ולתמוך בהם, ישאר נעור וריק מהם בודאי.¹⁵

יוצא דלדעת הרמח"ל טעם זריזין הוא רק כדי שלא יתגבר היצר ולא יבוא לקיים המצוה בכלל, ודלא כטעם המאירי. בין כך ובין כך יש להעיר דהמאירי והרמח"ל הביאו הסברות הנ"ל רק כביאור טעם זריזין אבל לא הביאו שום נפ"מ למעשה, ויש לעיין אם יש שום השפעה מטעם עניין זריזין על גדר החיוב.¹⁶

ונ"ל דייתכן ע"פ הסברות הנ"ל דעניין זריזין אינו בעצם חיוב למהר לקיים המצוה, אלא דיש עניין כללי יותר לקיים את המצוה באופן שמגלה אהבת המצוה ("כונה מעולה") ו"שלא יראה כמתרשל." ובדרך כלל מי שמקיים את המצוה מיד מראה אי-התרשלות ואהבת המצוה. אלא שבמקרים חריגים אותה אהבה מביאה את האדם לדחות

¹⁵ וע"ע בפ"ז שחידש הרמח"ל שעניין זריזין איננו שייך רק בהקדמת או בתחלת מעשה במצוה אלא עף למי שכבר התחיל לקיים המצוה, שעליו להשלים את המצוה מיד, עיי"ש.

¹⁶ אלא דצ"ע במ"ש הרמח"ל בפ"ז שם שכתב טעם אחר לגמרי, שהוא יותר קרוב לדברי המאירי במס' הוריות: "ואמנם כבר ידעת, שהנרצה יותר בעבודת הבורא, יתברך שמו, הוא חפץ הלב ותשוקת הנשמה. והוא מה שדוד המלך מתהלל בחלקו הטוב ואומר (תהלים מב) כאיל תערג על אפיקי מים כן נפשי תערוג אליך אלקים, צמאה נפשי לאלקים וגו' (שם פד), נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה'. (שם סג): צמאה לך נפשי כמה לך בשרי." ואפשר שלדעת הרמח"ל יש באמת ב' טעמים לעניין זריזין, ועדיין צ"ע מדוע לא הביאם יחד.

את המצוה ושלא לקיימו עכשו, כדי שיוכל לקיימו בצורה המהודרת ביותר, ואדרבא – במקרים כאלה, ביטולה של זריזות הרי זו קיומה.

וע"פ סברא זו יש לבאר דעת התרוה"ד, השו"ע והשבות יעקב, שהידור מצוה דוחה עניין זריזין. דיש להבין דחייה זו בב' אופנים – דההבנה הפשוטה היא שיש עימות בין ב' הערכים האלה, ודעת הפוסקים הנ"ל היא שקיום המצוות הנ"ל בצורה מהודרת נחשב ערך יותר חשוב מעניין זריזין. מצד שני, יש מקום להבין שדעתם אינה שדין זריזין נדחית במקרה של עימות עם ערך הלכתי אחר, **אלא שאין דין של זריזין בכלל במקרה כזה**, שהרי היסוד של זריזין הוא לקיים את המצוה בדרך שמראה אהבת המצוה. ומי ששווה כדי לברך ברכת הלבנה בכגדים מבושמים או לנענע ד' מינים יותר מהודרים או להתפלל בביהכ"נ בפורים או ביוה"כ, הר"ז דווקא מראה חיבתו במה שאינו מקיים את המצוה עכשו אלא לאחר זמן, ובצורה מהודרת יותר!

ולכאורה זהו בדיוק הכוונה בהמושג "זריזין מקדימין למצוות", דהרי ברור שאין לתרגם המלה "זריז" כחיוב למהר, שהרי זהו תרגום המלה "מקדימין". אלא הכוונה של "זריז" היינו מי שמקפיד מאוד בקיום המצוות (diligent). וכך מצינו במקומות אחרים בהש"ס, לדוגמא העניין שכהנים זריזין הן (ביצה יח. ועוד הרבה מקומות), דאין הכוונה דכהנים ממהירים לקיים המצוות אלא שהם מדקדקים בקיום המצוות. וא"כ מסתבר לומר שניתן לקיים עניין זריזין אף ע"י קיום המצוה בשלמותה, ואין בכך שום פגיעה בעניין זריזין, ואדרבא – הרי ע"י שהייה הוא מקיים את המצוה בזריזות אפ' יותר גדולה.

ובאמת כ"כ השבות יעקב במפורש בבואו לבאר מדוע עדיף לשהות עד שיגיע האתרוג: **"דזה ג"כ זריז ועומד הוא לעשות מצוה מן המובחר ומחשבתו הטובא מצרף למעשה"**. והוהו בדיוק כמו שכתבנו, שאף זה עניין של זריזות וכנ"ל. וכמו"כ מצינו סברא זו בדברי שו"ע הרב (או"ח צה:ד), שדן במי שיכול להתפלל מיד בשיבה או לשהות ולהתפלל בעמידה יותר מאוחר, וז"ל:

ומכל מקום כדי לקיים המצוה מן המובחר נכון הוא שימתין עד שיגיע למחוז חפצו להתפלל שם מעומד אם ידוע לו שיהיה לו שם מקום מיוחד שלא יבלבלוהו בני הבית ואין בזה משום אין

מחמיצין את המצות וזריזים מקדימין למצוה כיון שמתכוון כדי לקיים מצוה מן המובחר.

ומשמע מדבריו שלא עבר על זריזין בכלל בכה"ג, שהרי כוונתו לשם שמים ולקיים מצוה יותר שלמה, וכסברת השבוי"י. וע"ע בשד"ח הנ"ל שכתב סברא זו בעניין מי שרוצה לצום בעיוה"כ, וכמו"כ בשד"ח מערכת המ"ם סי' נח, שדן בספק הפמ"ג סי' תרכ"ה בהיחס שבין זריזין לבין מצוה בו יותר מבשלוחו, וכתב כעין דבריו בהל' יוה"כ.

ולפי הנ"ל נראה לברר עניין יסודי בסוגיית זריזין. דיש לדון בהיחס בין המושגים השונים שמצינו בסוגיות השונות. הרי מצינו ד' מושגים שונים בסוגיות שדנו בהם לעיל: זריזין מקדימין למצוות, שיהוי מצוה לא משהינן, חביבה מצוה בשעתה, ואין מעבירין על המצוות. ועי' במנחת אשר (בראשית סי' כב) שביאר שיש כאן ד' דינים נפרדים שאינם שוים זל"ז, דזריזין כוונתו דיש לקיים את המצוה מיד, חביבה מצוה בשעתה כוונתה שיש לקיים את המצוה בעיקר זמנה ולא בזמן התשלומין (וכגון הקרבת איברים ופדרים שעיקר זמנם ביום ולא בלילה, אלא דיצא אף בלילה), שיהוי מצוה לא משהינן היינו דיש לקיים את המצוה עכשו כדי שלא יבוא להפסיד את המצוה לגמרי, ואין מעבירין על המצוות היינו שלא לעבור על מצוה א' כדי לקיים מצוה אחרת, עיי"ש בדבריו המופלאים.

אלא דבסוף המאמר הקשה על זה מכמה מקורות שהשוו בין היסודות הנ"ל, וא' מהם היינו דברי המג"א שהבאנו בעניין ציצית ותפלין, דביאר בדעת הרמ"א דהטעם דיש להניח התפלין מיד ולא לשהות עד שיגיע הציצית ד"כן הוי ביבמות דף ל"ט כל שהויי מצוה לא משהינן אע"פ שי"ל שיעשה אח"כ המצוה יותר מן המובחר וכ"ה בילקוט ויקרא סוף דף קכ"ט חביבה מצוה בשעתה ע"ש ובמנחות דף ע"ב. ומשמע דבאמת אין הבדל בין מושגים אלה ויש להשוות ביניהם, והניח המנח"א את דברי המג"א בצע"ג. ויש להוסיף קושיות על קושייתו, שהרי לכאורה קצת קשה שהילק"ש (שהבאנו לעיל) למד עניין זריזין מהפסוק של "ושמרתם את המצות" שידוע שזה גם המקור לאין מעבירין על המצוות. ועוד צ"ע דהרי בתרוה"ד בעניין קידוש לבנה התייחס להעניין של שיהוי מצוות לא משהינן, אבל בערוה"ש הזכיר עניין זריזין, וכל זה גם קשה על היסוד של המנח"א. וכמו"כ

השוה השבו"י (סי' לה) בין זריזין לבין שיהוי מצוה, וכע"ז בדברי הרדב"ז לעיל בעניין חבוש, וצ"ע בכל זה.

ונ"ל דבאמת יש כאן ד' הלכות שונות וכדברי המנח"א, אלא דכולם בנויים על יסוד א', דהיינו הזריזות לקיים את המצוות, וכפי שביארנו לעיל דעניין זריזין באמת היינו עניין יותר נרחב מהמהירות לקיים את המצוה. וא"כ יש לומר דמי שאיכפת לו בקיום המצוות והן חביבות עליו, יקפיד לקיים את המצוות מיד (זריזין מקדימין למצוות), ולקיימן בזמן העיקרי ולא בזמן התשלומין (חביבה מצוה בשעתה), ולא יניח שום אפשרות שלא יבוא לקיים את המצוה (שיהוי מצוות לא משהינן), ולא יניח מצוה א' כדי לקיים מצוה אחרת (אין מעבירין על המצוות). ולמרות שיש כאן הלכות שונות, בסופו של דבר הכל עניין א' ויש להבין מדוע השוו ביניהם הראשונים והאחרונים.

ג. מצוה בפנ"ע או חלק אינטגרלי של קיום המצוה

נראה ליישב חקירה זו ע"פ דברי התוס' במס' שבת (קל. ד"ה רבי אליעזר) שדנו במי שלא הביא סכין של מילה לפני השבת, וצריך להוציא או את התינוק או את הסכין לרה"ר, והשאלה היא איזה מהם עדיף להוציא. וכתב ר"א בריש פרק ר"א דמילה דיש להביא את הסכין להתינוק בשבת. ותמהו התוס' דלכאורה קשה, דהרי הוצאת הסכין הוי מלאכה מדאורייתא, והוצאת התינוק הוי רק איסור מדרבנן משום דחי נושא את עצמו, וצ"ע מדוע לא פסק ר"א דעדיף להוציא את התינוק מלהוציא את הסכין? ובתירוצם השני כתבו התוס' ועוד י"ל כיון דיותר בקל יביא הכלי משיביא התינוק שרי ר"א כדי למהר המצוה. ולכאורה דברי התוס' מרפסן איגרא, דכפי שביארנו הוצאת התינוק בשבת הוי רק איסור דרבנן, משא"כ הוצאת הסכין שהוא איסור דאורייתא, וקשה להבין מדוע מתירים את הוצאת הסכין רק "כדי למהר המצוה." ומכאן הוכיח הגרי"ד סולוויצ'יק (הררי קדם פסחים סי' ג') דדין זריזין הוא חלק מהותי של קיום המצוה, ולכן אפשר להבין שזריזין ג"כ דוחה שבת, וכמו כל מכשירי מילה שדוחים את השבת.^{17,18}

¹⁷ לכאורה יש להוכיח עוד שלדעת התוס' זריזין הוא מצוה מה"ת ולא רק מדרבנן.

ואפשר לומר שהתוס' הלכו לשיטתם בפירושם למס' מגילה (ג. ד"ה מבטלין) שכתבו שמי שאינו קורא את המגילה בזמנה נחשב כמי שמבטל את המצוה. וביאר הגר"י ענגל (גלינוי הש"ס פסחים ד.) בכוננתם דהזריות היינו חלק מהותי בקיום המצוה, ולכן אפשר לומר על מי שאינו מקדים לקיים המצוה דנחשב ברמה מסויימת כמי שמבטל את המצוה.

וכמו"כ יש לבאר בדברי רש"י על המשנה במסכת מגילה שהביאה כמה וכמה מצוות שמצוותן ביום, וכתב ע"ז רש"י (ד"ה כל), "אף על גב דקיימא לן זריזין מקדימין למצוות, דכתיב וישכם אברהם בבקר אפילו הכי כשר כל היום." והקשה עליו הטו"א (סוד"ה ובהכי), "וזה תימה דמילתא פשיטא היא וכי ס"ד משום דלא עשה מצוה מן המובחר פטור לגמרי וכי מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל כו'." ולכאורה קושייתו קושיא גדולה ופירש"י צ"ב. ונ"ל דא"נ, דלדעת רש"י בה"א קיבלה המשנה ב' הנחות: א) דמצות זריזין היא מצוה מה"ת, ו-ב) דהוי חלק בלתי-נפרד של המצוה, ולכן מי שאינו מקיים מצות זריזין אינו מקיים אותה מצוה כלל.^{19 20}

ולכאורה אפשר לומר שבזה נחלקו הראשונים והאחרונים הנ"ל, דאם נטעון שדין זריזין הווה דין בעצם המצוה ולא קיום נפרד יש יותר מקום לומר שזריזין דוחה מצוות אחרות כגון בגדים מבושמים וכו'. ועפ"ז יש להבין דברי השבו"י שהבאנו לעיל דלדעתו מצות זריזין היינו דבר שהוא חוץ למצוה אלא שאעפ"כ הוא עניין גדול, ולכן בכל מקום שיש קיום יותר שלמה בגוף המצוה יש לו לשהות ולקיים את המצוה בשלמותה, משא"כ אם בההידור אין שום קיום יותר שלם בגוף המצוה, עליו לזרז ולקיים את המצוה מיד. ולפ"ז, בכ"א מהמקרים הנ"ל יש לעיין עד כמה אותו הידור הווה קיום נפרד או קיום בעצם

¹⁸ אלא דלכאורה יש מקום לבע"ד לחלק ולומר שזהו דין מיוחד במצות מילה, ששם יש עניין מיוחד של זריזות, וכמו שביארנו בהערה 12 ברעת המאירי.

¹⁹ אלא דלא ברור לפי רש"י מה מסקנת הדברים בב' ההנחות שהזכרנו.

²⁰ יש להעיר שהנצי"ב (מרומי שדה שם ד"ה במשנה) העלה ביאור שונה בדברי רש"י וכתב שבא רש"י לחדש שאין מצוות זריזין דוחה עניין עשיית המצוה בצורה יותר מהודרת, עיי"ש. אלא שלענ"ד אין זו ההבנה הפשוטה בדברי רש"י.

המצוה, וכגון מצות הידור בד' מינים, ששם יש סברא גדולה לומר שהידור הוא חלק מהותי ממצות ד' מינים (וע"ע במש"כ בהערה 15).

ד. זריזין בתחלת זמן המצוה

הבאנו לעיל את הגמרא בפסחים, ויש להביא דברי הגמרא פעם נוסף ולנתח את דבריו ביתר עיון.

והשתא דקיימא לן דלכולי עלמא אור אורתא הוא. מכדי, בין לרבי יהודה ובין לרבי מאיר חמץ אינו אסור אלא משש שעות ולמעלה, ונבדוק בשית! וכי תימא: זריזין מקדימין למצות - נבדוק מצפרא! דכתיב: וביום השמיני ימול בשר ערלתו ותניא: כל היום כולו כשר למילה, אלא שזריזין מקדימין למצות. שנאמר (בראשית כב) וישכם אברהם בבקר. אמר רב נחמן בר יצחק: בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם, ואור הנר יפה לבדיקה.

הרי דס"ל להגמרא דדין זריזין רק מחייב לקיים מצות בדיקת חמץ מן הבקר. והטעם שצריך לבדוק בלילה ("אור לארבעה עשר") היינו רק משום דבני אדם מצויין בבתיהם, ויותר קל לבדוק ע"י אור הנר ולא באור החמה. ולכאורה חידוש חשוב נשנה כאן, דדין זריזין מחייב אך ורק לבדוק מצפרא ולא מן הלילה הקודם. ונראה דבאמת מסקנא זו נובעת מהמקור של "וישכם אברהם בבקר" דע"פ הפסוק ניתן להבין דמצות זריזין שייך אך ורק להיום ולא להלילה.²¹ וכ"כ רש"י (בד"ה נבדוק): "ובזריזותיה דאברהם שנאמר וישכם אברהם בבקר שלא המתין עד הנץ החמה ומכל מקום בלילה לא הקדים", וכך משמע מתוס' (שם ד"ה שנאמר) דלומדים מאברהם שיש להקדים בבקר אלא שא"צ להקדים להלילה שלפניו.²² אלא דקשה דהרי לא מצינו הלכה זו

²¹ כמובן לפי המקור של ושמרתם את המצות שהובא במדרש לקח טוב אין שום זכר לכך שמצות זריזין מצומצם למצוה השייכת רק ביום.

²² היו ראשונים שלמדו שיש להגביל זריזין להבקר ולא להלילה שלפניו לא ע"פ הפסוק אלא מסברא. כ"כ הר"ן ור' דוד בגרסת הרי"ף. ומ"מ לכו"ע יוצא מהסוגיא בפסחים שע"פ דין זריזין א"צ להקדים להלילה שלפניו.

בשום מקום אחר, והרי ישנם כמה וכמה מקרים של זריזין של הלילה שהביאו הראשונים והאחרונים. ועוד צ"ע בטעם הדבר, מדוע יש לחלק בין היום להלילה.

וכבר עמד הר"ן (פסחים א: באלפס) על דבר זה וביאר, "נבדוק מצפרא – דמשמע ליה מסברא דסגי ליה זריזות בהכי". ודברים דומים מצינו בדברי ח' רבינו דוד (ד"ה גרסת הספרים) והמאירי (שם ד. ד"ה מצות). ומשמע מדבריהם שמעיקר הדין זריזין נוגע אף למצוות הלילה, אלא דזריזין אינו מחייב לקיים את המצוה כ"כ מוקדם. ולכאורה יש לבאר שהמאירי הלך לשיטתו בטעם המצוה, שלא ייראה כמתרשל, ויראה חיבתו וכוונתו הרצויה. ועפ"ז י"ל דמי שכבר הקדים מצות בדיקת חמץ מן השעה הששית לתחלת הבקר כבר הראה חיבתו ושאינו מתרשל, ולכן אינו צריך להקדים את המצוה להלילה הקודם (לולא הסברות הנוספות של מצויין בבתיאור ואור הנר יפה לבדיקה). וסברא דומה י"ל בדעת הר"ן ור' דוד.

והעלה הגרי"ד סולוויצ'יק (הררי קדם סי' ג') ביאור אחר בדברי הגמ', דהיינו שזריזין שייך אך ורק בזמן המצוה ולא לפניו. וכשם שמצות תשבתו שייך רק בזמן המצוה, כמו"כ מצות בדיקת חמץ אינו מתחיל קודם זמן המצוה, עיי"ש בביאורו ובפרט בשיטת הרמב"ם.

ולוא דמסתפינא הייתי מוסיף לביאור הגרי"ד דדין זריזין שייך רק בתחלת זמן המצוה, ואולי זה בדיוק מה שמבחיין בין זריזין לבין חביבה מצוה בשעתה ושיהוי מצוה. דהרי לפי הש"ס (ודלא כהמדרשים שהבאנו לעיל) עניין זריזין נלמד מ"וישכם אברהם בבקר" דווקא, כלומר דהשכים אברהם וקיים את המצוה (או שחבש את חמורו או שהתפלל, מר כדאית ליה ומר כדאית ליה) וקיים את המצוה מיד. וכך יש לפרש בדברי רש"י שכתב "שלא המתין עד הגן החמה", שהתחיל לקיים את המצוה ברגע הראשון ולא שהה כלל. וכמו"כ בגמרא ביומא, דיש להתפלל "מכי משחרי כתלי", כלומר מיד בתחלת זמן המצוה. וכמו"כ הביא רש"י (שהבאנו לעיל) עניין זריזין דווקא ביחס להמשנה במס' מגילה, דשם נמנות כמה מצוות שניתן לקיימן לאורך כל היום, אלא שעדיף לקיימן מיד בבקר מטעם זריזין. ולפ"ז אולי י"ל דזריזים לא שייך בעניין קידוש לבנה, תפלין, וייבום וחליצה,

ששם לא מדובר דווקא בתחלת זמן המצוה, וזה עוד דרך לבאר מח' הראשונים והאחרונים שדנו בה לעיל.²³

²³ אלא דעדיין יש מקום לדבר על עניין שיהוי מצוה וחביבה מצוה בשעתה, אבל אין לזה עניין במצוות זריזין.